

УДК 347.965.43
DOI <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.931>

О. М. Перунова
orcid.org/0000-0001-8246-8800
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри обліку і оподаткування
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

ДОКУМЕНТУВАННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Правосуддя – це здійснювана процесуальна діяльність суду з розгляду і вирішення юридичних справ, ухвалення законних і обґрунтованих та справедливих рішень у встановленій державою процесуальній формі [1, с. 18].

Судова діяльність під час розгляду цивільної справи базується перш за все на понятті процесуальної форми і змісту цивільного процесу. Ці категорії являють певну єдність співвідношення, але відрізняються одна від одної. Так, процесуальна форма регламентує згідно з цивільним законодавством порядок викладення та ведення судового процесу і вказує на процесуальні акти-документи, які можуть бути використані судом та учасниками судового процесу, а зміст процесуальної форми – це ті фактичні дані, юридичні докази, які використовуються під час збору, слухання та винесення судового рішення та можливого його перегляду вищими інстанціями судової системи.

Отже, нас на цей час цікавить саме процесуальна форма, елементи якої знаходять своє закріплення у нормах цивільного процесуального права. Це певний рух справи по стадіям у межах судового провадження. Кожний етап розгляду характеризується особливостями процесуального порядку ведення справи судом, що фіксується у нормах цивільного процесу.

Діяльність учасників під час розгляду справи здійснюється двома способами – це усне узгодження, пояснення та письмове викладення юридичного матеріалу у певних процесуальних актах-документах. Всі ці дії у цивільному судочинстві мають таку назву, як фіксування цивільного процесу. А що за цим стоїть? Мабуть, поняття документування цивільного розгляду та фіксування аудіо- та відеозаписами дій учасників справи.

Таким чином, процесуальна форма зазначає порядок і результати процесуальної діяльності, з якими можливо ознайомитися на будь-якій стадії цивільного процесу.

Ефективність і правильність вирішення матеріальних вимог значною мірою залежить від досконалості цивільної процесуальної форми, в межах якої забезпечується законність та обґрунтованість судових рішень у цивільних справах [2, с. 59].

Правильно оформлені дії на різних стадіях цивільного судочинства дозволяють говорити про гарантії належної якості, обґрунтованості, законності дій суду та винесеного ним судового рішення з цієї справи, яке у майбутньому не буде переглядатися судами вищої інстанції та задовольнить усі сторони процесу.

Таким чином, *процесуальне документування* – це перш за все юридична техніка викладення та арсенал юридичних термінів і оборотів, які підкріплюються законодавством згідно з цивільним кодексом України, який є основним правовим джерелом під час цього розгляду.

Виникнення та розвиток поняття *документування* розглядалося багатьма авторами, які досліджували не лише загальне поняття цього терміна, але й намагалися більш ретельно вивчати специфічне застосування цієї категорії у цивільному судочинстві.

Так, Ю.І. Палеха та Н.О. Леміш у своїй роботі «Історія діловодства» описують загальні значення різних документів, які були сформульовані історично з давніх часів. Також вони описують так звані оповіщувальні документи (*позов – позовний лист; повістка; вірчий лист – який надає право на ведення судового спору*) та інші документи, які використовувалися у суді в XIII ст., зокрема, такі документи: 1) *суплека* – який належав до апеляційних документів, які містили прохання, що надсилалися різними особами до різних інстанцій, починаючи від низової адміністративно-судової інстанції й до Малоросійської колегії чи царя; 2) *чолобитна* – апеляційний документ, специфічною ознакою якого є прохання про перегляд якихось судових рішень; 3) *протест* – писемне застереження, надіслане у зв'язку з незаконними діями відповідної сторони. Також вищевказані вчені зазначають про деякі історичні аспекти нотаріальної діяльності того часу, основу яких складала документи з поміткою *канцелярські копії* [3, с. 164–166].

На думку Н.Н. Кушніренко, документування – це утворення документа з використанням різних методів, способів і засобів фіксування інформації на матеріальному носіїві [4, с. 67].

Дослідженню актів правосуддя та процесуальних актів-документів у цивільних справах

приділялась та приділяється увага у роботах таких відомих вчених-процесуалістів та практиків, як О.Р. Куніцин («Зразки судових документів» (1987 р.)), О.С. Соловйов («Процесуальні документи з цивільних справ» (1974 р.)), Т.В. Альшевський і І.К. Піскар'юв («Зразки судових документів з кримінальних справ» (1983 р.)). Останні дослідження вчених теж не висвітлюють повною мірою всіх проблем теми документування у цивільному процесі, а торкаються лише деяких питань цієї тематики. Так, слід віднести до цих досліджень дисертацію М.М. Ясинка «Принципи усності, безпосередності у цивільному судочинстві» (2004 р.) та дисертацію О.М. Шиманович «Судові постанови у цивільному процесі України» (2005 р.). У національній процесуальній науці тема документування (процесуальних актів-документів) певною мірою висвітлювалась зазвичай у навчальних посібниках з цивільного процесу, в яких, однак, не відбулося комплексне дослідження поняття «документування», його значення для процесуальної форми цивільного судочинства [5, с. 3].

Цей аналіз дозволяє зробити висновок, що документаційний підхід у процесі є необхідністю, яка склалася історично і на цей час уявляє собою певну послідовність ходу цивільної справи, що своєю чергою підкріплюється законодавством, яке розкриває суть фіксації цивільного провадження, яке не може існувати без процесуальних актів-документів, що надходять від учасників провадження.

У цьому контексті актуальним залишається питання юридичної техніки викладення процесуального матеріалу, яка уявляє собою сукупність правил, способів та прийомів оформлення, застосування певних норм законодавства, юридичних фактів, що дає змогу суду оцінити достатність та достовірність правової інформації зі справи.

Вважаємо, що документаційний підхід до оформлення провадження використовується у двох напрямках. З одного боку, це зовнішнє вираження фіксації цивільного процесу – назва процесуального акта-документа, його оформлення згідно з законом, номер, стиль, орфографія. З іншого боку, ми розглядаємо зміст цього паперу, а саме: чи зможе суд прийняти позов до розгляду, чи законним і обґрунтованим буде судове рішення тощо.

Тому юридична техніка впливає не лише на процесуальну форму, а й на внутрішню змістовність з її унікальністю, і чим більш досконало вона буде викладена кожним учасником цивільного провадження згідно з застосуванням законодавства, тим більш ефективним для суду буде розгляд справи, що у майбутньому дасть змогу не переглядати справу в апеляції та касації.

Процес оформлення правової інформації на різних стадіях цивільного процесу забезпечує цим

документам юридичну силу, яка здійснюється за певними правилами, що встановлюються правовими актами.

Документування, технічне чи письмове, має на меті закріплення усіх дій, які виконані в судовому засіданні саме в усній формі, бо процесуальна усність без її фіксування не має можливості в такій формі абстрагуватись, накопичуватись та зберігатись впродовж тривалого часу. Це своєю чергою забезпечує контроль вищим судом за додержанням усієї процесуальної форми та процесуальних дій судів нижчого рівня у ході розгляду ними цивільних справ.

Таким чином, процесуальний акт-документ – це насамперед зафіксована на матеріальному носіїв права інформація зі своїми реквізитами, яка оформлена певним способом та законним прийомом, і якщо документ складений вірно, то набуває законної сили не лише для учасників цивільної справи, а також для вищих судів.

Також слід підкреслити використання принципів цивільного судочинства, а саме: принцип законності, принцип судової (законної) істини, принцип допустимості судового захисту, принцип безперечності, принцип диспозитивності судового захисту, принцип змагальності, принцип процесуальної рівності сторін, і особливу увагу треба приділити принципу усності як основі викладення інформації у процесуальній формі по справі.

Таким чином, правильне застосування прийомів юридичної техніки засноване на єдності форми і змісту юридичного (процесуального) документа, його «духу» і «літери». Одним із важливих засобів юридичної техніки є розподіл нормативного матеріалу у середині процесуального акта-документа у вивченому законодавчому порядку, його поділ на частини (наприклад, вимоги до позовної заяви тощо), з притаманними їм реквізитами, і їх узгодження у суді.

На наш погляд, процесуальне цивільне судочинство розкривається для науки не тільки з позиції використання загальної процесуальної форми, але і процесуальної форми самого процесуального акта-документа, що своєю чергою вказує на деякі ознаки процесуального документування, а саме:

1) оформлення процесуального акта-документа залежить від категорії усності, яку використовують учасники цивільного провадження, та певних рамок законодавства, дій, які можливо здійснити згідно зі стадією цивільного процесу, що є зазначеним у ЦПК України;

2) для суду під час оформлення процесуального акта-документа вкрай необхідним є достовірність юридичних фактів, доказів, які застосовуються під час викладення матеріалу письмово чи фіксуються на матеріальному носіїв (аудіо-, відео- тощо). Фіксування цих форм документів відрізняється від інших, оскільки вони можуть

використовувати два види носія інформації, а саме класифікуватися як паперові та полімерні документи (фото-, кіно-, аудіо- і відеодокументи). Ці процесуальні акти-документи із застосуванням технічних засобів можуть доповнювати один одного так, щоб не виникало питань щодо законності і обґрунтованості судового рішення під час ознайомлення учасниками судового розгляду з матеріалами справи;

3) усі процесуальні акти-документи можна розділити умовно на дві групи: ті, що складаються особами, що звертаються до суду (документи-звернення); ті, що викладаються судом;

4) ЦПК України зазначає стадії цивільного процесу і фіксує найменування тих процесуальних актів-документів, які можуть бути використані саме в ній. Стадія являє собою систему процесуальних дій, метою якої є процесуальне рішення на певному етапі;

5) процесуальне документування є виразом фізичних та юридичних осіб. Разом із процесуальними засобами їх оформлення (документами) документування становить необхідну частину юридичних гарантій, де зміст документа залежить від процесуальної форми реалізації прав і обов'язків, отже, значення цих документів буде різним;

6) письмове викладення матеріалу залежить від його змісту, який полягає у цілеспрямованій системі дій, у яких він існує, і відносинах, які складаються у процесі їх здійснення;

7) сутність процесуальної форми і змісту документа з цивільної справи розкривається у їх неможливості існувати одне без одного, у цьому зміст викладення і застосування певного процесуального акта-документа, саме у цій стадії процесу;

8) документування не може існувати без поняття логічності викладення процесуальних дій учасниками судової справи. Логіка, на нашу думку, сприяє утворенню усної форми, яка виходить із зовнішніх цілей процесу та має містити предмет думки, викладення матеріалу наприкінці процесу мислення, розуміння суті обставин справи. Документи являють собою результат логічної мети викладення інформації (юридичних фактів);

9) процесуальні акти-документи виконують різноманітні функції. Найбільш суттєвим є те, що вони здійснюють функцію своєрідних юридичних фактів, тобто визначають весь рух розгляду юридичної справи з моменту її надходження до суду до закінчення і встановлення юридичних наслідків;

10) застосування оформлення процесуальної форми і змісту процесуального акта-документа (документування) веде до відповідних процесуальних дій, які відображаються на результаті розгляду судової справи;

11) оформлення документування залежить також від виду провадження (позовне провадження, провадження у справі до судового розгляду, непозовні форми провадження, окреме провадження, наказне провадження, апеляційне провадження, касаційне провадження, провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами, провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, провадження у справах про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів, провадження у справах за участю іноземних осіб, відновлення втраченого судового провадження) та передбачає різні форми процесуальних документів на стадіях порушення справ: позовна заява, скарга, заява.

12) залежно від категорії класифікація цивільних справ має не лише суто теоретичне, а й практичне значення, оскільки дозволяє правильно застосовувати норми цивільного права у кожному конкретному випадку.

Таким чином, можливо зробити висновок, що загальна процесуальна форма ведення судового процесу цілком залежить від викладення процесуального документування зі справи. Усі дії суду й інших суб'єктів процесу суворо регламентовані і підкоряються вимогам цивільної процесуальної форми, але кожен з процесуальних актів-документів має особливі ознаки і своє функціональне призначення на кожній стадії цивільного процесу, тобто має вимоги до своєї процесуальної форми та змісту.

Значення їх виявляється, на нашу думку, саме у здійсненні процесуальних дій (функціональному призначенні), для яких вони були створені шляхом перетворення та історичного розвитку і які є закріпленими у діючому ЦПК України.

Процесуальне документування – це виконання учасниками судового процесу певних процесуальних дій, які мають своє процесуальне відображення на матеріальному носії та оформлюються певним чином згідно з цивільними нормами права і мають процесуальне значення для вирішення і розгляду справи, а також її перегляду.

Вважаємо, що документування являє собою певний особливий різновид процесуальної діяльності учасників судової справи. На сучасному етапі значення процесуального документування вимоги до процесуального оформлення документів зростають, оскільки суд повинен звести до мінімуму неточності та помилки у вирішенні справи, і це стосується не лише законності і обґрунтованості винесеного судового рішення, а також логічності ведення судового процесу та зведення до мінімуму орфографічних і лінгвістичних помилок.

Процесуальна форма цивільного судочинства відображається не лише у значимості закону, але і в оформленні цього правового факту, тобто «*справопровадженні*», де судові постанови, ухвали,

рішення мають більшу значимість для вирішення цивільної справи, тобто до цих процесуальних актів-документів слід ставитися більш уважно, використовуючи чинні норми права та юридичну техніку оформлення.

Велике значення має також систематизація та розміщення матеріалів справи згідно з вимогами процесуального законодавства, оскільки учасники судового розгляду на кожній стадії судового процесу мають змогу ознайомитися з матеріалами справи.

Вважаємо, що подальше вивчення структури документування цивільного судочинства як науки дасть змогу підвищити культуру складання процесуальних актів-документів учасниками цивільного процесу, які повинні бути належним чином оформлені, з дотриманням правил судового діловодства і норм діючого цивільного законодавства. Викладення кожного процесуального акта-документа являє собою здійснення певних процесуальних дій, що будуть впливати на розгляд справи і винесення по ній судової постанови.

Література

1. Цивільний процес України : підручник / за загальною ред. д.ю.н., доцента М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
2. Цивільний процес України : підручник / за загальною ред. д.ю.н. доцента М.М. Ясинка. Київ : Алерта, 2014. 744 с.
3. Палеха Ю.І., Леміш Н.О. Історія діловодства (документознавчий аспект) : навч. посібник. Київ : Видавництво Ліра К, 2011. 328 с.
4. Кушнарченко Н.Н. Документоведение : учебник. 8-е изд., стер. Київ : Знання, 2008. 459 с. (Высшее образование XXI века).
5. Перунова О.М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Олена Миколаївна Перунова ; наук. керівник В.А. Кройтор ; ХНУВС, Міністерство внутрішніх справ України. Харків, 2007. 205 с.

Анотація

Перунова О. М. Документування у цивільному судочинстві. – Стаття.

У статті був проведений загальний аналіз поняття «документування в цивільному судочинстві». Визначене поняття цивільного процесуального документування. Сформульовані характерні ознаки цивільного процесуального документування: загальна особливість документа; природа будь-якого процесуального акта-документа пов'язана з матеріальним і процесуальним правом; усі процесуальні акти-документи можна розділити на документи-звернення та документи суду; усі процесуальні акти-документи належать до певної стадії цивільного судочинства; документування залежить від виду провадження; документування залежить від категорії цивільних справ. Зазначені аспекти документування у цивільному судочинстві дозволять більш розвинуто охарак-

теризувати появу, існування, використання процесуальних актів-документів з цивільних справ. Також не слід забувати про те, що документування є невіддільною частиною процесуальної форми цивільного процесу, оскільки під цивільною процесуальною формою розуміються умови, послідовність вчинення певних процесуальних дій, прийняття процесуальних актів та здійснення провадження у цивільних справах загалом.

Загальна процесуальна форма ведення судового процесу цілком залежить від викладення процесуального документування зі справи. Усі дії суду й інших суб'єктів процесу суворо регламентовані і підкоряються вимогам цивільної процесуальної форми, але кожен з процесуальних актів-документів має особливі ознаки і своє функціональне призначення на кожній стадії цивільного процесу, тобто має вимоги до своєї процесуальної форми та змісту.

Значення їх виявляється, на нашу думку, саме у здійсненні процесуальних дій (функціональному призначенні), для яких вони були створені шляхом перетворення та історичного розвитку і які є закріпленими у діючому ЦПК України.

Процесуальне документування – це виконання учасниками судового процесу певних процесуальних дій, які мають своє процесуальне відображення на матеріальному носії та оформлюються певним чином згідно з цивільними нормами права і мають процесуальне значення для вирішення і розгляду справи, а також її перегляду.

Документування являє собою певний особливий різновид процесуальної діяльності учасників судової справи. На сучасному етапі значення процесуального документування вимоги до процесуального оформлення документів зростають, оскільки суд повинен звести до мінімуму неточності та помилки у вирішенні справи, і це стосується не лише законності і обґрунтованості винесеного судового рішення, а також логічності ведення судового процесу та зведення до мінімуму орфографічних і лінгвістичних помилок.

Процесуальна форма цивільного судочинства відображається не лише у значимості закону, але і в оформленні цього правового факту, тобто «*справопровадженні*», де судові постанови, ухвали, рішення мають більшу значимість для вирішення цивільної справи, тобто до цих процесуальних актів-документів слід ставитися більш ретельно, використовуючи норми права та юридичну техніку оформлення.

Велике значення має також систематизація та розміщення матеріалів справи згідно з вимогами процесуального законодавства, оскільки учасники судового розгляду на кожній стадії судового процесу мають змогу ознайомитися з матеріалами справи.

Структура документування цивільного судочинства як науки дасть змогу підвищити культуру складання процесуальних актів-документів учасниками цивільного процесу, які мають бути належним чином оформлені, з дотриманням правил судового діловодства і норм діючого цивільного законодавства. Викладення кожного процесуального акта-документа має на меті здійснення певних процесуальних дій, що будуть впливати на розгляд справи і винесення по ній судової постанови.

Ключові слова: правосуддя, процесуальна форма, цивільне судочинство, процесуальний акт-документ, поняття документування, стадія цивільного процесу, матеріальне і процесуальне право, наука документування.

Summary

Perunova O. M. Documentation in civil proceedings. – Article.

This article provides a general analysis of the concept of documentation in civil proceedings. The concept of civil procedural documentation is defined. Characteristic features of civil procedural documentation are formulated, among which: general feature of the document; the nature of any procedural document is related to substantive and procedural law; all procedural acts-documents can be divided into documents-appeals and court documents; all procedural acts-documents belong to a certain stage of civil proceedings; documentation depends on the type of proceedings; documentation depends on the category of civil cases. These aspects of documentation in civil proceedings will allow a more developed characterization of the emergence, existence, use of procedural acts-documents in civil cases. It should also be borne in mind that documentation is an integral part of the procedural form of civil proceedings, as the civil procedural form means the conditions, sequence of certain procedural actions, adoption of procedural acts and the conduct of civil proceedings in general. The general procedural form of litigation depends entirely on the presentation of procedural documentation on the case. All actions of the court and other subjects of the process are strictly regulated and subject to the requirements of civil procedural form, but each of the procedural acts-documents has special features and its functional purpose at each stage of civil proceedings, ie has requirements for its procedural form and content. In our opinion, their significance is manifested in the implementation of procedural actions (functional purpose), for which they were created through transformation and historical development and are enshrined in the current CPC of Ukraine. Procedural documentation is the performance

by participants of a trial of certain procedural actions, which have their procedural reflection on the material medium, which have a certain procedural design in accordance with civil law and have procedural significance for resolving and considering the case and reviewing it. Documentation is a certain, special kind of procedural activity of the participants in the case. At the present stage, the importance of procedural documentation, the requirements for the procedural design of documents are growing, as the court must minimize inaccuracies and errors in the case and this applies not only to the legality and validity of the court decision, but also the logic of litigation and minimize spelling and linguistic errors. Procedural form of civil proceedings is reflected not only in the importance of the law, but also the design of this legal fact, ie “case”, where court decisions, rulings, decisions are more important for civil cases, ie these procedural acts should be treated more carefully using the rules of law and legal techniques of registration. The systematization and placement of case materials is also important, according to the requirements of procedural law, as participants in the trial at each stage of the trial have the opportunity to read the case file. The structure of documentation of civil proceedings, as a science, will increase the culture of drafting procedural acts-documents by participants in civil proceedings, which must be properly executed in compliance with the rules of court records and current civil law. The presentation of each procedural act of the document implies the implementation of certain procedural actions that will affect the consideration of the case and the issuance of a court decision on it.

Key words: justice, procedural form, civil proceedings, procedural act-document, concept of documentation, stage of civil process, substantive and procedural law, science of documentation.